

A FOST SAU NU VINOVAȚ MIRON COSTIN ?

Octaviana Dumitrescu*

Secolul al XVII-lea a însemnat pentru Moldova o perioadă de criză economică și politică. Decăderea politică este însoțită de decăderea economică care lovește în primul rând în țărănime. Cauzele acestei situații economice precare trebuiesc căutate în exploatarea economică exercitată de Imperiul Otoman deoarece în afara plății tributului mai erau trimise la Constantinopol și alte punji cu aur pentru a răspunde cerințelor mereu crescânde ale turcilor dar și "pentru a se putea menține în scaun"¹. La această cauză se adaugă slaba rentabilitate a muncii aservite de pe moșiile feudale "precum și o scădere a valorii monezii de argint"². Deși Moldova s-a bucurat începând din 1685 de domnia lui Constantin Cantemir (1685-1693) "om cinsteș și cunoscător la giudețe facând dreptate tuturor"³, totuși viața sa economică nu a cunoscut niște schimbări de profunzime pentru că "țara fiind puțină și stricată de neprieteni împărați"⁴. Domnitorul a fost permanent antrenat în luptele pentru apărarea hotarelor țării de dușmani, îndeosebi de leși dar și de cetele de tâlhari, cazaci sau tătari.

Viața politică a Moldovei în secolul al XVII-lea, are ca trăsătură dominantă lupta pentru domnie dintre diferite fracțiuni boierești, fiecare cu pretendentul ei, ceea ce constituie cauza principală a instabilității politice care se manifestă tot mai puternic la sfârșitul veacului și duce la slăbirea puterii de apărare a țării. Lupta între partidele boierești, îndeosebi între Rusetesți și Costinesți, nu a adus un avantaj politic decisiv vreuneia dintre ele, astfel încât s-a ajuns la urcarea pe tron a unor domni fără autoritate deosebită, ce nu au putut stăvili luptele interne.

Și bătrânul Constantin Vodă Cantemir, era doar un instrument în "mîinile oligarhiei"⁵, reprezentată îndeosebi de Gavriiliță Costache, Iordache Ruset și rudele lor. Acest domn, spre deosebire de mulți dintre predecesorii săi, a încercat crearea unei baze sociale proprii, prin ridicarea în dregătorii a micii boierimi considerându-se aceasta "o mișcare de dezrobire de sub tutelă"⁶, ce o reprezenta marea boierime.

---

* Profesoara la Școala "Matei Basarab" Târgoviște

¹ Nicolaie Corvian, *Formele de aservire a țărânimii moldovene în secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Iași, 1955, p. 1

² *Ibidem*, p. 2,

³ C. Giurescu, *Izvoadele lui Tudosie Dubău*, București, 1914, p.16,

⁴ *Ibidem*

⁵ Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, p.173,

⁶ P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir-viața și opera*, Editura Academiei R. P. R., 1958, p.10

La curtea sa se aflau în mare cinste ”boernașii, tot feciori de moijici Codreni si Gălățeni”⁷, arata oftând I. Neculce continuînd prin a spune cu naduf ca îi ”era urăți feciorii de boieri, să nu-i vază”⁸.

Astfel, s-au ridicat la înalte demnități ”feciorii de moijici, ca : Pavel Ciocărlan-jitnicerul, Ștefan Șetrarul, Constantin-aga, Zaharia-cluceru, Nicolae Antiohieserदार, Ștefan Scaleş-armasul, și chiar cel dintii-ul sfetnic, logofătul Tudosie Dubău⁹ și care au slujit cu credință, cinste pe domnul lor”.

Referitor la relațiile cu marea boierime, pentru un domnitor provenit din rândurile țărănimii răzeșe deci cu o origine nu prea nobilă dar bun cunoscător al intrigilor boierești, acestea nu au fost dintre cele mai bune. Domnul nu s-a încrezut niciodată prea mult în vorba lor, a încercat să-i aducă la ascultare fără însă să reușească, dovadă comploturile organizate împotriva sa, pe care le-a reprimat cu multă cruzime încercând în acest fel să prevină altele noi.

Din suita marilor boieri aflători la curtea lui Constantin Voda Cantemir, putem cita si pe Miron și Velicico Costin, boieri cu slujbe înalte. Astfel pe Miron, întors din Polonia unde se băjenise în perioada anterioară lui 1685 ”l-au pus staroste la Putna”¹⁰, el devenind ”un boiaru mare și de cinste credincios”¹¹. De asemenea pe cei ”trei feciori ai săi, i-a boierit”¹² și chiar voia să se înrudească cu Miron, ”plănuind să-și dea fata după un fecior de-a logofătului”¹³. Fratele său Velicico, ajunsese să ocupe funcția de mare hatman, apoi pe cea de vornic mare al Țării de Sus”¹⁴. Acțiunile dușmănoase ale mării boierimi împotriva domnului moldovean au avut cauze diverse, acțiunile cele mai puternice au fost din partea grupării Costineștilor, care aflați în opoziție au căutat să submineze pe domnul lor prin tot felul de intrigi, încercări de comploturi și bineînțelese prin sistemul părelor la Poartă, atât de eficient pentru poftetele mării boierimi, fără să observe răul ce-l pricinuiască țării.

Acțiuni potrivnice domnului au avut loc încă de la începutul domniei, fie prin încercările lui Velicico Costin de a incita la răscoala ”pe pedestrași și îi învăța să-și ceară lefurile pe 6 luni înainte, zicând că altminteri nu-și vor vărsa sângele alături de turci”¹⁵, fie prin tocmirea unor ucigași plătiți, așa cum se întâmplase când hatmanul platește un om de la curte cu ” 50 de galbeni împărătești”¹⁶, pentru a-l

---

⁷ Ion Neculce, Letopisetul Moldovii de la Dabija Vodă până la Ioan Vodă Mavrocordat cu o precuvântare și o samă de cuvinte ce sânt auzite din om în om de oameni vechi și bătrâni și în letopisete nu sânt scrise, partea I-a, ediția a II-a, îngrijită de Al. Procopovici, Editura ”Scrisul Românesc”, Craiova, 1936, p.115

⁸ Ibidem, p.136

⁹ Ion Tanoviceanu, Marele spătar Ilie Tipescu și omorârea lui Miron și Velicico Costin, București, 1910, p.17

¹⁰ Letopisetul Țării Moldovii, (1661-1705), p.81

¹¹ N. Iorga, Studii și documente cu privire la Istoria Românilor, vol. VI, p.36,

¹² Ion Neculce, op.cit., p. 116

¹³ Letopisetul Țării Moldovii (1661-1705), p.81

¹⁴ Dimitrie Cantemir, Viața lui Constantin Cantemir, p.112

¹⁵ Ibidem, p.76

¹⁶ Ibidem, p.81

omorî pe vodă. Aceste acțiuni au început să devină mai numeroase pe măsură ce domnia lui Cantemir se prelungea mai mult decât erau obișnuiți boierii, căci de la Vasile Lupu, la Constantin Cantemir, în timp de 30 de ani, s-au schimbat de 13 ori domnii Moldovei, și nici unul nu ajunsese să treacă peste 6 ani de domnie.

Vodă înțelegea să cârmuiască țara după voia lui și nu după bunul plac al marilor boieri, fapt ce a contribuit la încordarea relațiilor dintre cele două părți, cu atât mai mult cu cât domnitorul era susținut de turci, care "voiau să aibă dinspre poloni, ca strajă, un ostaș viteaz și încercat"¹⁷, în timp ce Costineștii manifestau tendințe antiotomane deschise militând pentru o apropiere de Polonia.

Legăturile fraților Costin cu Țara Leșească, ne sânt semnalate de un izvor german unde se menționează că între aceștia și coroana Poloniei, "ar fi o buna înțelegere îndreptată împotriva lui Cantemir"¹⁸. O știre asemănătoare ne este furnizată și de o scrisoare a vistiernicului polon Pokoski, către Ion Sobieski, unde îl vestește "că acum câțva timp am primit o scrisoare de la Mironaszko"¹⁹. Dacă nu ar fi fost o scrisoare cu vești din Țara Moldovei, ce îl interesau pe regele polon, ea nu ar fi fost consemnată de demnitarul polon, într-o epistolă adresată suveranului său. Supăra pe boieri și originea sa modestă contrastantă cu tendințele de autoritarism, de aceea ei nu se dădeau în lături de la a-l jigni, mai ales cu referiri la faptul că Voda nu știa carte, în timp ce marii boieri erau de neam și știutori de carte. Ei nu se sfiau să-i spună "că omul care nu știe carte, iaste ca un dobitoc"²⁰, sau i se opuneau poruncilor domnului "au fostu de câteva ori împotriva voroavei lui Cantemir Voda"²¹, sau chiar îl amenința pe domn cu mazilirea datorită plângerilor boierești la Poartă. Boierimea era nemulțumită de dăjdiile grele pe care Iordache Ruset (vistiernicul) le-a pus și îl avertizau pe domn "mai rar cu orânduielele țării, Măria Ta... și-i vrea să dai sama odată și nu-i pute."²². Este aici, o amenințare directă care însoțită de opoziția lor permanentă la poruncile domnului, legăturile lor cu polonii, sânt tot atâtea cauze care au făcut ca sabia răzbunării să cadă cu furie asupra boierilor complotiști. Dacă acțiunile puse la cale până în 1690, nu au adus moartea sau scoaterea din domnie, în 1691, se pune la cale o nouă acțiune de răzvrătire, a Costineștilor împotriva lui Vodă. Planul este alcătuit cu prilejul celei de-a doua căsătorii a vornicului Velicico Costin. La nuntă mirele împreună cu boierii din neamul Racoviștilor, Paladeștilor, Costacheștilor, Bujorenilor, au hotărât să-l ucidă pe Constantin Cantemir și să ridice domn cu ajutorul lui Constantin Brâncoveanu (permanent sprijinitor al răzvrătirilor boierilor moldoveni) pe Velicico Costin.

---

¹⁷ Ion Tanoviceanu, op. cit., p.16

¹⁸ Dinu Dumitrescu, Date noi, despreuciderea lui Miron Costin, București, 1966, p.382

¹⁹ E. Hurmuzachi, Documente privitoare la Istoria Românilor, vol.III, fasc.I, suplimentul II, București, 1912, p. 184

²⁰ Cronica anonimă a Moldovei, (1661-1729), studiu și ediție critică de Dan Simion Editura Academiei R.S.R., București, 1975, p. 58

²¹ Ibidem

²² Ion Neculce, op. cit., p. 126

Participarea lui Miron Costin la stabilirea acestui plan de răzvrătire este destul de controversată în cronicile moldovene : dacă este să-l credem pe Dimitrie Cantemir, el afirma participarea, pe când Ion Neculce scrie exact contrariul când menționează ”și nimica nu știa de sfatul lui frătâne-său sau de a celorlalți boieri”²³. Credem totuși că marele cronicar nu a participat la acest sfat de taină, dând crezare lui Neculce care oricum este mai puțin subiectiv dacă ne referim la scrierea cronicii acestei perioade, dar și faptul că prin daruri bogate, domnul a reușit, sprijinit de ceauși, să nu se prezinte personal în fața sultanului, care îl chemase să dea socoteală de cele întâmplate. În fața sultanului a apărut o suită de 6 mari boieri care au căutat să-l disculpe pe domnitor în fața sa, arătându-i că a procedat cu dreptate în executarea trădătorilor, lucru de care în sine sa nu era convins pe de-a întregul nici domnul Moldovei.

Referitor la planul marilor boieri de a-l înlătura din domnie există neconcordanțe între izvoarele moldovenești.

De exemplu Dimitrie Cantemir arată că răzvrătitorii trebuiau ” să ucidă pe Vodă și pe feciorii și toata casa lui”²⁴, dar și pe slujitorii săi credincioși în frunte cu Iordache Ruset urmând ca apoi să obțină iertarea Porții cu ajutorul domnului Țării Românești și să-și pună un nou domn. Planul consemnat de Ion Neculce menționează că ”s-au giurat cu toții ei în de ei să fugă din Țara Muntenească la Brâncoveanu Vodă și ajutați de punctile de bani ale lui Altîn-bei să meargă la Poartă”²⁵ pentru a-l pârî pe domn și să-l ridice pe tron pe Velicico-Vornicul.

Din nou îi dăm crezare mai multă lui Neculce, deoarece planul prezentat de el este cel prin care venise la conducere și Constantin Cantemir, apoi sistemul părelor la Poartă, funcționa atât de bine încât nu mai era necesar ca boierii complotiști să își încarce conștiințele cu câteva omoruri. Oricum însa domnul afla de intențiile uneltitorilor prin destăinuirea făcută de un mare boier, clucerul Ilie Enache, ”care era înrudit cu multe neamuri mari, și chiar cu neamuri domnești”²⁶ care ascultase planurile făcute la acea nuntă, fără însă a împărtăși gândurile uneltitorilor, așa că făcându-și datoria față de domnul uns de Dumnezeu, i-a mărturisit despre primejdia ce-l paște. Pentru a-și apăra tronul, Vodă, considerând că este mai bine să-l prindă și să-l pedepsească pe capul uneltitorilor, ”care umbla cu cărți la Constantin Vodă din Țara Rumâneasca, pentru ca să-l scoată din domnie”²⁷. Oameni de nădejde ai domnitorului l-au prins în grabă pe Velicico Costin, mai întâi ”l-au închis în beciu”²⁸, apoi din porunca domnului” l-au scos noaptea de i-au tăiat capul dinaintea porții”²⁹, dând o pildă boierilor trădători. De teama unei eventuale răzbușnări din partea fratelui celui ucis, care putea încerca să preia el conducerea acțiunilor împotriva domnului, voievodul ”au trimes pe Macri Vătavul, cu

---

²³ Ibidem, p. 137

²⁴ Dimitrie Cantemir, *Viața lui Constantin Cantemir*, p.112

²⁵ Ion Neculce, op. cit., p. 136

²⁶ I. Tanoviceanu, op. cit., p.4

²⁷ Anonimul brâncovenesc, p. 294

²⁸ Ion Neculce, op. cit., p. 137

²⁹ Ibidem

slujitori”³⁰, de l-au luat ”de la casa lui, de la Barboși”³¹, pe Miron Costin, unde el împreună cu slugile sale pregăteau cele necesare pentru înmormântarea jupânesei sale, care murise. El este dus” pâna la Roman, aici i-au tăiat capul”³². Omorârea fraților Costin și îndeosebi a cronicarului rămâne ca o pată pe memoria lui Cantemir Voda, bătrânul, voievodul fiind cuprins de remușcări. ”Adesea plângea întru toată boierimea și blăstâma pe cine l-au îndemnat de au grăbit de i-au tăiat”³³.

Gândindu-ne că domnul nu a luat singur hotărârea suprimării fraților Costin, putem formula ipoteza că el s-ar fi sfătuit cu credincioasa sa slugă, Iordache Ruset, care aproape sigur că-l sfătuisese să-i suprimă, deoarece era în joc viața lui. Vistiernicul dăduse un astfel de sfat, pentru că în planurile uneltitorilor era vizat direct, considerat fiind un asupritor de țară, dar miza și pe faptul că moartea celor doi, îi va aduce o mărire a averilor, așa cum s-a și întâmplat. Averea fraților Costin, a fost confiscată, o parte intrând în vitieria Moldovei, iar o altă parte dăruită vistiernicului, ”la Iordache Ruset, dați din banii boierului Velicico, i se dă lui satul Zugravi,.... în ținutul Hârlăului”³⁴.

Planul acesta nu a reușit având pe deasupra și consecințe tragice prin căderea celor două capete boierești, dar nu a înspăimântat într-atât boierimea încât să nu organizeze noi comploturi, dovadă cel din 1692.

Astfel de la începutul domniei și pâna la sfârșitul ei, lupta dintre domnitor și marea boierime în general, și îndeosebi partida Costineștilor, a fost permanentă, împiedicându-l pe Vodă să-și pună în aplicare planul său de cârmuire a țării precum îi era voia.

Așa înțelegea Cantemir Vodă să fie un domn independent, să acționeze după propriul său program politic în politica internă și externă să nu fie un simplu instrument al mării boierimi, al domnului din Muntenia, dar nici al turcilor sau leșilor.

MIRON COSTIN, WAS GULTY OR NOT ?

Abstract

The XVIII-th century represented for Moldavia a period of economical and political crisis. The economic decline is due to the exploitation exercised by the Ottoman Empire, because besides the tribute payment, also was send at Constantinopol other big sums, by those princes (voivode) can maintain their princely dignity.

The political life has as dominant feature the fight for the reign between the boyal parties of Rusetesti and Costinesti, and this will represent the principal cause of the political instability. And the voivode (lord) Constantin Cantemir (1685-1693) will be involved in this continuous dispute especially that, during his reign encouraged the petty nobility and that incensed the displeasure of the great nobility who will conspire to remove him.

---

³⁰ Ibidem, p. 138

³¹ Ibidem, p. 138

³² Ion Neculce, op. cit., p. 138

³³ Ibidem

³⁴ Arhivele Statului București, fond Mănăstirea Penovaci, ms. 628, fila 81, verso

Such a plot was done in 1691 by the great nobility leaded by Velicico Costin, angry by the autoritative teandencies of the voivode (lord) and because of his approach politic with the Ottoman Empire. The plotintended to kill the Moldovian voivode and to enthone helped by Constantin Brancoveanu on Velicico Costin. The participation of his brother Miron Costin, boyar and chronicler, is controversial but the historian sources (chronicles) of those times, the most important being the chronicle of Ion Neculce, seems to convince us that this did not participated at the plot. Constantin Cantemir finds out about the planes of the conspirators and he commands that Velicico Costin and his brother Miron Costin to be killed, because he was afraid of the revenge of this who could take the control of the actions against the lord (voivode). The tragically consequences of the plot did not scare, and as prove a new plot was planed in 1692.